

ЈЕДАН ПРИПОВЕДНИ МОТИВ У НАТПИСИМА ИЗ ЕПИДАУРА

Међу натписима из Епидаура у којима су испричана чудесна исцељења што их је Асклепије извршио у своме храму начином на који је исцељење извршено нарочито се истиче онај под бројем XXXII у коме је испричано како је повраћен вид Антикрату из Книда. Ја сам у два маха напомињао да се тај натпис најлакше може објаснити паралелама из народних умотворина¹⁾, али тада се нисам упуштао у решавање самог проблема како је постао и одакле је пореклом тај мотив, што ћу овом приликом учинити.

Антикрат из Книда, како се каже у томе натпису, био је у некој битци погођен копљем кроз оба ока тако да му је врх копља остао у рани, услед чега је ослепео. Да би повратио вид, он преноћи у Асклепијеву храму у Епидауру и онда усни како му је бог извадио врх копља а затим опет наместио т. зв. зенице, после чега је прогледао²⁾. Овакав начин исцељења необичан је и усамљен међу натписима из Епидаура у којима се, од укупно седамдесет случајева исцељења, сем Антикратова, налази још десет исцељења очију, јер се у осталим натписима говори или о исцељењу операцијом и неким леком или се просто каже да је болесник прогледао, али се ток исцељења не описује³⁾. Антикратово исцељење је јасно. Асклепије врши операцију: вади врх копља и онда намешта нешто у очне дупље, после чега је болесник прогледао. Вајнрајх у своме коментару натписа из Епидаура⁴⁾ не објашњава шта је то Асклепије ставио Антикрату, док Херцог у своме коментару овог натписа

¹⁾ Чудесна исцељења и знамења у старим српским живописима, *Годишњица Николе Чујића* XLVII 1938, 237¹⁰ и реферат о књизи Рудолфа Херцога *Die Wunderheilungen von Epidauros*, Leipzig 1931, у *Прилозима* XVII 1937, 357. Није ми познато да ли је после тога још когод проучавао овај натпис.

²⁾ Herzog XXXII стр. 20: 'Α[ντικ]ράτης Κνίδιος ὀφθαλμοῦς. οὗτος ἐν τινι μάχῃ ἀπὸ δό[ρα]τος πλα[γεί]ς δι' ἀμφοτέρων τῶν ὀφθαλμῶν τυφλὸς ἐγένετο καὶ τὰν λόγχαν [ἐνε]οῦσαν ἐν τῷ προσώπῳ περιέφερε' ἐγκαθεύδων [δ]ὲ ὄψιν εἶδε· ἐδ[όκει] οὖν τὸν θεὸν ἐξελεκτέοντα τὸ βέλος εἰς τὰ β[λέ]φαρα τὰς καλοῦσ[έν]τας κόρας πάλιν ἐναρμόζαι· ἀμέρας δὲ γενομένης ὄψεως ἐξῆλθε.

³⁾ Исцељења очију на натписима из Епидаура в. Herzog стр. 95.

⁴⁾ *Antike Wunderheilungen*, RVV VIII 1, Giessen 1909.

мисли да се овде под намештањем зеница подразумева повраћање изгубљене моћи вида, die verlorene Sehekräft, das wieder gestrahlte „Puppenbild“⁵⁾, дакле нешто сасвим апстрактно. То тумачење, међутим, није тачно из простог разлога што именица хѳрѳ има само конкретно значење „зеница“ те је, према томе, Асклепије Антикрату ставио нешто сасвим конкретно у очне дупље — нове зенице, а не апстрактну моћ вида, после чега је рањеник оздравио и прогледао. Разуме се само по себи да овакав начин исцељења излази из области медицине, чак и оне заступљене у епидаурским натписима, и зато му објашњење треба тражити на другој страни.

Већ раније, говорећи о овом натпису, навео сам неке паралеле из наших народних умотворина и неке податке из грчке старине као објашњење овог натписа⁶⁾. Овде ћу, на основу њих, покушати да одредим како је постао овакав начин исцељења и откуда он у епидаурским натписима.

Као што је познато, по веровању примитивних народа, сачуваном до данашњих дана као приповедни мотив у народним умотворинама, нарочито у случајевима оживљавања из мртвих, поједини делови тела могу се од њега одвајати и опет му се припајати а да при томе не изгубе ништа од својих функција⁷⁾. Тај се мотив, колико ми је познато, најпре јавља у египатској књижевности. Тако, из једног мита о борби Хора и Сета, сачуваном у папирусу из XIII в. ст. е., дознајемо да је Хор отсекао главу Изиди зато што је помогла Сету, али јој је Тот ставио место ње главу краве и она је оживела⁸⁾. Чаробник Деда је, по једној другој приповетци, могао подизати из мртвих па је, по фараоновој заповести, ту своју моћ показао на животињама: глава заклане гуске, стављена у један угао собе док се тело налазило у супротном углу а Деда стајао на средини, пошла је телу, тело је залепршало крилима и пошло глави с којом се спојило чим је чаробник рекао магичну басму, и гуска је оживела⁹⁾. Бата, по другој једној египатској приповетци, оживео је чим му је ишчупано срце стављено на место¹⁰⁾. Мотим да се очи могу водити и опет стављати на своје место био је познат и старим Грцима. Тако је, по једној

⁵⁾ *Die Wunderheilungen*, стр. 96.

⁶⁾ Чудесна исцељења 220; Прилози XVII 357.

⁷⁾ Тако се, например, у приповеткама повраћа вид, упор. примере наведене у Чудесним исцељењима 220 који се могу допунити другим подацима, в. напр. Ровинский, *Черногория въ ея прошломъ и настоящемъ*, Том II 2 № 1, *Сборникъ Ошдѣлення Русскаго языка и словесности* 69, 1901, 585 илд.

⁸⁾ О томе в. I. Lévi, *Autour d' un roman mythologique égyptien, Mélanges Cumont* 817.

⁹⁾ Pieper, *Das ägyptische Märchen*, Leipzig 1935, 17.

¹⁰⁾ Pieper 37.

причи, Зевс дао Ламији моћ да може по вољи вадити очи и стављати их на њихово место — код куће их је држала у неком суду, а кад би излазила напоље, стављала би их на место и гледала¹¹). Граје су, опет, имале само једно око којим су се све три наизменично служиле¹²). Да су стари народи заиста познавали приповедни мотив да се очи могу вадити из својих дупља и опет у њих стављати а да при томе њихова функција не буде измењена, онако као што претпоставља и Антикратово исцељење, сведочи најзад и једно место код Лукијана које је очевидно алузија на њега. Лукијан, наиме, прича да становници месеца могу по вољи стављати и вадити очи, позајмљивати их другима и губити, имати једне очи или више пари очију, већ према богатству¹³). Према томе ће и Антикратово исцељење уствари бити приповедни мотив који нам, иначе, у овом облику није документован код античких народа, што показује да су састављачима епидаурских *Íαράτα* као извор послужиле и приповетке, а не само вотивни натписи исцељених болесника. Мотив је, судећи по томе што га прво налазимо у египатској књижевности, пореклом из Египта, одакле потичу и други неки мотиви не само у умотворинама европских народа него и оних на далеком Истоку¹⁴). Он је становницима Балкана рано могао бити познат, јер су они, судећи по Монтеовој интерпретацији једног египатског хијероглифа, врло рано ради трговине и као војници одлазили у Египат¹⁵).

Београд.

P. Marić.

ZUSAMMENFASSUNG

R. Marić: EIN MÄRCHENMOTIV IN DEN INSCRIFTEN AUS EPIDAUROS

Die Wunderheilung des Antikrates aus Knidos, dem beide Augen durch einen Speerstoß zerstört waren und den Asklepios heilte indem ihm neue Augen setzte, ist ein aus Ägypten stammendes Märchenmotiv welchem wir auch in den Märchen der heutigen Balkanvölker begegnen.

¹¹) Упор. *Plut. de curios.* 2; *schol. Aristoph. Pax* 742, 757; *Diod. XXII* 41; *Suid. s. v. Δάμια*; *Plaut. Mil.* 346.

¹²) Упор. *Rapp, Graiai, Myth. Lex.* I 1731.

¹³) *Vera hist.* I 25.

¹⁴) Упор. *Levy, Autour d' un roman.*

¹⁵) *P. Montet, Nouvelle étude sur les Helou—Nebout et sur leur activité, Rev. arch.* XXXIV 1949, 129 idd.